

### *Het heidendom in de leer van de Kerk?*

De Kerk staat de laatste dagen sterk onder vuur. Ze staat zelfs in de verdrukking op heel wat domeinen. Ze krijgt kritiek omwille van haar gebrek aan democratie, haar vrouwonvriendelijkheid, haar gebrekkige communicatie, haar houding tegenover holebi's enzoverder. Je zou al deze problemen kunnen wijten aan een verstarde kerkleiding, de zogenaamde Romeinse curie, die niet open staat voor nieuwe visies en die tegelijk de touwtjes stevig in handen houdt via kardinaals- en pausbenoemingen.

Dit klopt, maar de hierboven aangehaalde problemen betreffen vooral de buitenkant van de Kerk; hoe zij naar buiten treedt. De standpunten die zij inneemt hebben echter een diepere grond en dat is de leer van de Kerk. Mijn stelling is dat de onzuiverheid van de leer van de Kerk, met name haar schatplichtigheid aan het heidendom, tot de actuele problemen hebben geleid. Omdat de Kerk steeds onzuiverheid bij anderen heeft aangevallen en een imago van onfeilbaarheid heeft gehandhaafd, heeft zij tot dusver haar heidense erfenis nooit uit haar leer kunnen wegsnoeien. Die heidense erfenis is precies de oorzaak van de vele 'onbegrijpelijke' standpunten die de Kerk inneemt tegenover een aantal problemen die de moderne mens bezighouden.

De essentie van het probleem in de leer draait rond de manier waarop God zich manifesteert in onze wereld en in onze kosmos. In de joods-christelijke godsdienst wordt algemeen erkend dat God voor ons mensen een onkenbaar, onbevattelijke mysterie is, maar dat Hij zich wel degelijk manifesteert zodat wij mensen toch een notie van Hem hebben. Enerzijds is er zijn 'kenbaarheid' en 'herkenbaarheid' door vele wondertekens in de Bijbel, waaronder de geboorte, dood en verrijzenis van zijn Zoon. Anderzijds is er zijn dagelijkse 'werkzaamheid', hier en nu, bij de totstandkoming van het rijk Gods door zijn Heilige Geest. Tot zover geen probleem met deze visie, althans binnen de Rooms-katholieke Kerk.

Maar nu komt het probleem. In de traditionele geloofsopvatting, zoals ik ze als kind heb leren kennen, zoals vele 'oudere' mensen ze belijden, en zoals ze ook nu nog door de kerkleiding verdedigd wordt, manifesteert God zich als een bovenmenselijk, onafhankelijk wezen dat, om ons zijn almacht te tonen, geregeld zijn natuurwetten buitenspel zet en vooralsnog in het werelds gebeuren ingrijpt om zijn bedoelingen met de mens kenbaar te maken. Als Schepper heeft Hij niet alleen de natuurwetten gemaakt; hij kan ze ook naar zijn hand zetten om ons iets duidelijk te maken. Tegelijk hebben de natuurwetten een heilig karakter en mag de mens ze zelf niet naar zijn hand zetten, bv door aan geboortebeperving te doen. Die traditionele geloofsopvatting maakt bijvoorbeeld ook mogelijk dat mensen op onverklaarbare wijze genezen, door bemiddeling bij een heilige. Deze traditionele geloofsopvatting bevat een stuk bijgeloof en is eigenlijk schatplichtig aan het heidendom, omdat ze een rechtstreeks verband legt tussen de kracht van de natuur en de intentie van de godheid.

Jezus laat als Gods Zoon water in wijn veranderen; doet blinden zien, doven horen, stommen spreken en lammen opstaan. Hij geneest melaatsen, vermenigvuldigt broden en vissen, luwt een storm en laat Lazarus uit de doden opstaan. Stemmen spreken uit de hemel. Uiteindelijk staat Hijzelf uit de doden op. De evangelisten doen hun uiterste best om de lezer

te doen geloven dat deze dingen ook echt ‘tastbaar’ gebeurd zijn. Vooral voor de verrijzenis van Jezus geven de evangelisten opvallend veel ‘tastbare’ details, eerst om aan te geven dat Jezus heel zeker wel dood was, daarna om aan te geven dat hij wel echt fysisch verrezen is (de zwachtels, de zweetdoek in de hoek, en dan vooral de H. Thomas die de kans krijgt zijn handen in de wonde te leggen, maar het wellicht nooit gedaan heeft). De Kerk heeft eeuwenlang, tot op de dag van vandaag, vastgehouden aan de Verrijzenis van het Lichaam. De verrijzenis wordt in Rome nog altijd als een reële opstanding uit de dood gezien en niet als een metafoor voor de blijvende aanwezigheid van Christus onder de christenen.

Men kan zich afvragen waarom deze traditionele geloofsopvatting een probleem stelt. Welnu, een eerste probleem is dat oudere oprechte katholieken worstelen met gevoelens van twijfel. Ze denken dat ze slechte, want ongelovige katholieken zijn. Een tweede probleem is dat deze traditionele geloofsopvatting leidt tot standpunten die regelrecht indruisen tegen het geweten van vele goede katholieken. Om een voorbeeld te geven: de encycliek *Humanae Vitae* beroept zich precies op het gezag van de natuurwet om voorbehoedsmiddelen af te wijzen, iets wat in Afrikaanse landen duidelijk negatieve consequenties heeft.

Maar deze traditionele geloofsopvatting heeft ook zijn voordelen! Als Gods almacht daadwerkelijk, ook fysisch en kosmisch, aan de kant van het goede staat, dan is dat een top-motivatie om het goede te belijden en te doen. (Toch is dit geen noodzakelijke voorwaarde om het goede te doen!) Voor een antieke Romein, een Salische of een Ripuarische Frank of een vroege Middeleeuwer waren dit overtuigende argumenten. Voor de postmoderne mens snijdt dit echter geen hout. Ten eerste, de wonderen van de Bijbel zijn weinig overtuigend. In een academisch ziekenhuis gebeuren meer overtuigende wonderen. (Dr. X gaf patiënt Y een nieuw hart, Dr. Z gaf patiënt A een nieuw been.) Ten tweede, en dat wordt vaak onderschat, hoe kan een fysisch wonder van 2000 jaar geleden een mens overtuigen en bekeren? Het kon al niet in Jezus tijd, hoe kan het dan in onze tijd? Stel dat Jezus inderdaad een lamme genezen heeft, een storm geluwd, en misschien uit zijn graf opgestaan is enz.. dan kan ik hem hoogstens als een tovenaar of wonderdokter beschouwen want vandaag doet Hij het beslist niet. Dat leidt overigens ook niet tot bekering; alleen indien ik Hem in mijn doen en laten volg, verandert er iets fundamenteels in mij en in de wereld.

Mits enige goede wil en een zekere bezieling hebben we vandaag echter geen redenen om te twijfelen aan de symbolische en metaforische waarheid, de actualiteit en de validiteit van het evangelie, noch aan de oprechtheid van de evangelisten. Sinds de Verlichting hebben we echter twee redenen om te twijfelen aan de fysieke tastbaarheid van de gebeurtenissen die plaatsvonden en aan de beïnvloeding van de fysica door Gods almacht.

Ten eerste is er de wetenschap. De wetenschap ontdekte dat de natuurfenomenen vaste wetmatigheden volgen die niet door de Bijbel voorgeschreven worden. Er is geen reden om aan te nemen dat de natuurwetten in Jezus’ tijd frequenter terzijde geschoven werden dan in andere tijden. Inmiddels heeft de Kerk alvast het relatieve van Genesis ingezien en schoorvoetend, nog steeds met een redelijk voorbehoud, de evolutietheorie van Darwin erkend, zeer tegen de zin van de creationisten. Maar zij houdt vast aan het bestaan van verschijningen en onverklaarbare genezingen, bv in de aanloop naar heiligerklaringen.

Ten tweede is er de Bijbelexegese. De Bijbel is geen historisch relaas maar een godsdienstig pamflet. Men ging inzien dat er een historische Jezus bestond die aan de basis lag van de geïdealiseerde Jezus zoals Hij in het Nieuwe Testament beschreven wordt. Men begon de verhalen te lezen in hun historische context en rekening houdend met de hermeneutiek. De historische context is een achtergrond van theïsme en polytheïstisch heidendom, in een multiculturele maatschappij.

Toch blijft de Kerk ook vandaag vasthouden aan het rechtstreeks interveniëren van God in het aardse gebeuren, buiten de mens om. Zij ging zelfs nog een stap verder en beriep zich op Gods almacht die als het ware 'automatisch', zonder menselijke tussenkomst, de heiligheid van de Kerk en haar zending garandeerde. De Kerk werd dermate onfeilbaar dat afwijkende meningen vanzelf als ketters bestempeld werden. Omgekeerd hebben zelfs de ketters het nooit aangedurfd om de Kerk van heidens gedrag te betichten. Vandaag gaat de almacht van de Kerk sterk achteruit, precies omdat haar eeuwenlange gebrek aan zelfbevraging en democratie niet langer aanvaard wordt.

Geloofswaarheden zijn, anders dan wetenschappelijke waarheden, gekoppeld aan dynamische beleving. Tegelijk is duidelijk dat geloofswaarheden alleen met metaforen kunnen geduid worden. Losgerukt van bezieling, verliezen deze metaforen alle betekenis en worden zij karikaturen van zichzelf.

In de aanloop naar het tweede Vaticaans concilie hebben theologen als Dr. Mag. Edward Schillebeeckx gepoogd om, in alle trouw aan de essentie van de christelijke boodschap, de leer zodanig te herformuleren dat die verzoenbaar was met de postmoderne wereldbeschouwing van een wetenschappelijk - kritisch gevormde mens. De essentie van die boodschap is: de manifestatie van God in de persoon van Jezus, de mens die in één en hetzelfde leven de zaligsprekingen formuleerde én stierf aan de consequenties ervan. En als resultaat daarvan de werkzaamheid van Gods geest, door mensen, in de totstandkoming van het ultieme heil, het rijk Gods. Die essentie van het christendom is trouw aan de leer van de Kerk en is in perfecte harmonie met een modern wereldbeeld. Zij is het godsdienstig complement dat de wetenschappelijke mens een zending en richting geeft.

Na de dood van Johannes XXIII werd de klok echter teruggedraaid. De kerkleiding bleek bang voor het loslaten van oude zekerheden en bestempelde de nieuwlichterij als 'relativistisch', dat wil zeggen, de nieuwe opvattingen deden afbreuk aan de universele waarheid die door de Kerk beleden werd. De Kerk kon met deze leer ook geen aanspraak meer maken op het monopolie over de universele waarheid.

Een niet te onderschatten factor daarbij is het feit dat de kerkleiders van andere continenten misschien nog niet klaar waren voor deze meer geavanceerde geloofsopvatting. Maar omdat de geschriften van pater Schillebeeckx zo getuigden van liefde voor God en zijn Kerk heeft men hem nooit kunnen vastnagelen. Het is voorlopig wachten tot er een Johannes XXIV komt en tot Schillebeeckx als kerkleider erkend wordt. We hebben geduld. De hoop leeft. De Kerk staat vandaag in de verdrukking en zo is zij op haar best.

Heverlee, 4 april 2010

### Naschrift – 9 november 2011

Ten eerste is het niet mijn bedoeling om mensen die een ‘traditionele’ geloofsopvatting hebben, te vertellen dat er iets verkeerd is en ze te bekeren tot meer scepticisme. Zeker is het ook niet de bedoeling om ze te kwetsen.

Ten tweede zou men mij het verwijt kunnen maken dat ik het NOMA principe (zie [God en Darwin](#)) niet respecteert. Wie het NOMA principe respecteert, laat wetenschap spreken op het terrein van de wetenschap en godsdienst op het terrein van de godsdienst. Mijn verwijt aan de kerk van de curie van Rome is precies dat zij nog teveel godsdienst laat spreken op het terrein van de wetenschap. Zij doet dit niet meer zo uitdrukkelijk als de creationisten, maar zij is toch niet bereid om de gelovigen duidelijk te maken dat het geloof essentieel beeldspraak is en dat men godsdienst dus als een cultuurfenomeen, weliswaar een zeer belangrijk cultuurfenomeen, mag benaderen. Letterlijke interpretaties en zingevende interpretaties zijn mekaars tegenpolen.

Ik moet alles enigszins relativeren. Er zijn vele vormen van geloof en dat is goed zo. Maar als je een bepaald geloof als voorwaarde stelt om tot de club te behoren, zoals ons kerkinstituut doet, moet je goed weten wat je doet. Als je dus oubollige formuleringen (Nicea) verheerlijkt en tegelijk hedendaagse, sterk doorleefde, authentieke interpretaties ([Schillebeeckx](#), [Küng](#), [Huub Oosterhuis](#)) verwerpt, speel je eerder de rol van de Farizeeën dan die van Christus.